

Ur *Fjärde Internationalen* nr 4/1979

Gert-Inge Johnsson

Tyskland – lärdomar från en revolution

Den tyska revolutionen 1918-19 kunde ha blivit upptakten till en seger för arbetarklassen i hela Europa.

Men den blev blodigt nedslagen. Dess ledare, Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht blev mördade.

Vad kan vi lära oss av nederlaget? Var revolutionen dömd att misslyckas, var tiden inte mogen? Gert-Inge Johnsson arbetar med en bok om den tyska novemberrevolutionen. Den beräknas komma ut under 1980. Följande artikel är ett bearbetat avsnitt ur boken.

Där visar författaren hur politiska felbedömningar i Spartakusförbundet banade vägen för katastrofen. Han visar också hur Rosa Luxemburg insåg misstagen men inte lyckades få gehör för sina ståndpunkter.

Sedan augusti 1914 hade kriget rasat i Europa.

10 miljoner män hade förblött på slagfälten – vid Paschendale, vid Somme, Vid Verdun, Vid Marne.

20 miljoner män hade sårats.

Oräkneliga miljoner. kvinnor hade slitit i 12-timmarsskift i vapenfabrikernas smutsiga och människoförnedrande lokaler. De hade tvingats till denna dödsbringande hantering för att själva överleva; för att införskaffa det dagliga brödet till sig och sina barn. Ändå var både hungern och förtvivlan deras ständiga följeslagare.

I fyra år hade Europas barn varje kväll vändats för morgondagen; för det fasansfulla, obegripliga, skrämmande.

Men ur blodspillet, svetten och ångesten, ja till och med ur själva vanmakten hade också kampviljan fått sin näring. Gång på gång hade den blossat upp, men bara för att åter lägga sig. Som om den bidade tiden, väntade på krigets oundvikliga slut, på den dag då sluträkningen skulle göras upp.

I de flesta av Europas stater var det dryga räkningar arbetarklassen skrev ut. Inte någonstans var den förmögen att driva in betalningen.

Krigets nyhetsbulletiner hade kretsat kring det Tyska Riket. Det kejserliga Tyskland representerade på en gång det förgångna, det pågående barbariet och framtiden. För där fanns ju inte bara kejsaren och krigskapitalisterna utan också Europas mest välorganiserade arbetarrörelse. Vem, om inte den, skulle vara förmögen att utkräva rättmätig hämnd för fyra års blodbad?

I tre månader – från november 1918 till januari 1919 – bävade också Europas borgare för vad som skedde i den då störtade kejsarens land. Arbetarnas mest radikala förväntningar tycktes på väg att förverkligas. Bortom kriget skymtade socialismen.

Men gäldenärerna visade sig för starka och fordringsägarna för svaga.

Historien om den tyska revolutionen 1918-1919 blev därför inte upptakten till Arbetets befrielse, utan till dess mest förnedrande slaveri – i Krupps ammunitionsfabriker och IG Chemies utrotningsläger; i Buchenwald, Majdanek, Auschwitz.. .

Det finns tillfällen då det förefaller som om historien står och väljer för en framtid som inte räknas i dagar, månader eller år, utan i decennier.

För Europas historia var tiden från den fjärde november 1918 – dagen för 40 000 Kielmatrosers myteri – till den 15 januari 1919 då Rosa Luxemburgs döda kropp slängdes ner i Landwehr kanal i Berlin, ett sådant tillfälle.

Än idag, 60 år senare, bär Europas lönearbetare nederlagets bördor på sina axlar.

I denna artikel skall vi försöka skildra vad som tilldrog sig i Tyskland de första revolutionsdagarna i november 1918. Vår uppgift låter sig emellertid inte hänföras till ett sentida, utanförstående betraktande och referat av det som skedde. Vår uppgift är att kritiskt granska, att dra lärdomar för framtidens monumentala inkasso.

Kielmatrosernas myteri

Hösten 1918 var det uppenbart att det första världskriget närmade sig sitt slut. Tyskland stod på gränsen till ett sammanbrott. Dess sista offensiv i väst hade misslyckats. En efter en hade dess allierade – Bulgarien, Turkiet och Österrike-Ungern – kapitulerat.

Den tyska generalstaben insåg att slaget var förlorat. Den 29 september begärde general Ludendorff att stilleståndsförhandlingar omedelbart skulle inledas med Entente-länderna. För att underlätta förhandlingarna hade generalstaben också varit pådrivande i bildandet av en ny regering under ledning av Prins Max von Baden. I denna regering ingick två socialdemokrater – Ebert och Scheidemann.

I Kiel låg större delen av den tyska sjökrigsflottan förlagd. Dess chef – konteramiral von Levetzow – var inte lika benägen som sina överordnade i Berlin att söka fred. Istället bestämde han att den tyska högsjöflottan skulle ge allt i ett sista vansinnigt angrepp mot England. Den 20 oktober gav marinledningen i Kiel order om att hela flottan skulle lämna ankar.

Ett dygn senare hissade Kiels matrosar från slagskeppen den röda upprorsfanan.

Den 3 november drog tiotusentals arbetare och matrosar genom Kiels gator.

Den 4 november var tyska revolutionens första soldatråd bildat – stött på 40 000 väpnade soldater. Dagen efter övergick makten i Kiel i arbetarnas och soldaternas händer.

Från Kiel gick budet till stad efter stad: Revolutionen har börjat! Ta över makten!

Den 8 november hade Arbetar- och Soldatråd bildats i Hamburg, Bremen, Rostock, Hannover, Köln, Düsseldorf och många andra städer.

Berlin – lugnet före stormen

I huvudstaden Berlin rådde emellertid ännu lugn.

Informationen till berlinarna om vad som tilldrog sig i riket var knapphändig eller vilseledande. Tidningarna var förbjudna att skriva om händelserna i Kiel, allt medan regeringen pumpade ut lögnaktig propaganda.

Massorna var avvaktande. De väntade på order från sina organisationer.

Organisationerna satt ännu i överläggningar.

Är vi tillräckligt starka för att våga upproret? På vilken sida står de olika trupperheterna? Over vilka maktmedel förfogar regeringen?

Kvällen den 8 november, skriver Richard Müller, som senare skulle bli ordförande i Berlins arbetarråd, stod jag vid Halletorget:

- Tungt beväpnade infanterikolonner, maskingevärskompanier och lätt fältartilleri drog förbi mig i ändlösa banor, på väg mot stadens inre delar.
- Utan tvivel var de i Berlin för att dränka folkets revolution i blod.

Samma kväll beslöt det socialdemokratiska förtroenderådet i Berlin att försöka hindra revolutionens utbrott i huvudstaden.

Den revolutionära vänsterns organisationer bedömde trots allt styrkeförhållandena som gynnsamma. De beslöt att den 11 november skulle generalstrejken bryta ut i Berlin.

Och visst var styrkeförhållandena gynnsamma, även om det senare skulle visa sig att de saknade fast grund.

Massorna var otåliga! Ja, t o m beredda att springa ifrån ledningarna för samtliga organisationer inom arbetarrörelsen.

Den tyska arbetarrörelsen

Vilka var då arbetarrörelsens organisationer i Tyskland och i Berlin?

Fram till krigets utbrott i augusti 1914 fanns det bara ett arbetarparti – det socialdemokratiska. Dess anor som självständigt arbetarparti sträckte sig tillbaka till kongressen i Eisenach 1869. Det är här inte plats att analysera det tyska socialdemokratiska partiets utveckling fram till 1914. Det är emellertid klart att partiledningen mycket tidigt slog in på en reformistisk väg. Detta ledde till slitningar och hårda debatter inom partiet och i dess press. Under 1800-talets sista och 1900-talets första decennium lades därigenom grunden till partiets senare splittring.

När världskriget bröt ut övergav partiledningen den antikrigspolitik man tidigare hyllat. Så sent som den 25 juli skrev partistyrelsen i ett extranummer av Vorwärts:

- En allvarlig timme är slagen, allvarligare än någonsin tidigare det senaste årtiondet. Det är fara å färde! Världskriget hotar! De härskande klasserna, som i fredstider sätter munkavel på oss, föraktar och utnyttjar oss, önskar nu använda oss som kanonföda. Överallt måste det i makthavarnas öron ljuda:
- Vi vill inte ha något krig! Ned med kriget!
- Leve den internationella förbrödningen mellan folken!

De toner samma partiledning en vecka senare lät ljuda i makthavarnas öron klingade emellertid helt annorlunda:

- Nu står vi inför krigets orubbliga faktum. Idag gäller vårt beslut inte för eller emot kriget, utan frågan om de för landets försvar erforderliga medlen.

Så lät det nämligen i den förklaring den socialdemokratiska riksdagsgruppen avgav den 4 augusti 1914, när den med 78 röster mot 14 beslöt att säga ja till kriget! Vid riksdagens plenum vek sig alla för partidisciplinen, t o m Karl Liebknecht.

För partiets anhängare måste detta agerande ha kommit som en mycket större chock än själva kriget. Det sägs att t o m Lenin höll för troligt att det nummer av Vorwärts som tillkännagav SPD-ledningens ”nya linje” måste vara ett falsifikat. Vi vet att Clara Zetkin sjönk ned i en djup depression med funderingar på självmord.

Inför de ”härskande klasserna” som fylkades kring talmannens bord, hade den samlade SPD-ledningen sagt ett enhälligt ja till att partiets medlemmar skulle användas som ”kanonföda”!

Den tyska fackföreningsledningen slöt snart upp bakom borgfredspolitiken. Den lovade att inte sätta igång några strejker eller lönerörelser.

SPD-ledningens och fackföreningsledningens borgfredspolitik stötte emellertid snart på organiserat motstånd från olika delar av den tyska arbetarrörelsen. När riksdagen den andra december skulle besluta om en andra krigskredit bröt Liebknecht med partidisciplinen och röstade vid riksdagens plenum emot kreditbeviljningen. När den nya budgeten skulle antas i mars 1915 fick han sällskap av Otto Rühle. Inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen hade antalet oppositionella stigit till trettio. Av dessa lämnade de flesta riksdagssalen när det blev dags att rösta om budgeten. Två månader senare, i maj 1915, krävde 1000 förtroendeombud inom partiet och fackföreningsrörelsen att partiledningens krigspolitik skulle ändras till det den utgivit sig för att vara före kriget, dvs en antikrigspolitik.

Oppositionen inom partiet slöt sig samman i ”Socialistiska Arbetsgemenskapen”. Den höll hemliga, senare öppna, konferenser där den tog upp kampen mot SPD-ledningens politik. Oppositionens politik vann starkt gehör, inte minst i de starkt industrialiserade regionerna av landet. 1917 svarade partimajoriteten med att utesluta oppositionen. Därigenom kom i april detta år ett andra socialdemokratiskt parti att bildas i Tyskland. I ledningen för det nya partiet, som tog sig namnet USPD, det Oavhängiga Tyska Socialdemokratiska Partiet, stod riksdagsmän som Wilhelm Dittman, Hugo Haase och Georg Ledebour. Några säkra uppgifter om storleken på de båda socialdemokratiska partierna vid denna tidpunkt finns ej. Det nya partiet kunde dock räkna med ett medlemsantal på mellan 100 000 och 120 000. Uppgifterna för SPD varierar mellan 170 000 och 248 000. Det senare talet är sannolikt alldeles för högt. I huvudstaden Berlin vet vi att USPD räknade ett par tusen fler medlemmar än SPD. Ett nationellt styrkeförhållande på ett till två kommer nog sanningen ganska nära.¹

Före världskrigets utbrott hade det inom SPD funnits tre klart urskiljbara strömningar: en höger, en vänster och en mittenströmning, det s k Centrum. Vänsterns obestridda ledare var Rosa Luxemburg. I två decennier hade hon kritiserat partiets utveckling och politik. Det nybildade partiet – USPD – var sammansatt av både vänstern kring Rosa Luxemburg, vilken utgjorde en minoritet, och det gamla Centrum inom SPD, dit så gott som hela ledningen för USPD kan räknas. USPD var således inte något enhetligt parti, utan hyste inom sig en stor politisk spännvidd. Det som förenade partiet var hatet mot majoritetssocialisternas förräderi av socialdemokratins egna grundsatser vad gäller arbetarrörelsen och kriget.

På frågan *hur* kampen skulle föras mot kriget, på frågan om *orsakerna* till SPDs ”avfall” och på frågan om *syftet* med det nya partiet gick svaren vitt isär.

Den franske historikern Pierre Broué har i sitt mastodontverk om den tyska revolutionen

---

¹ Se Pierre Broué; *Revolution en Allemagne*, Paris 1971 sid. 89 [Boken finns nu i engelsk översättning: *The German Revolution, 1917-1923*, London 2005], *Illustrierte Geschichte der deutschen Revolution*, Berlin 1970, sid 89, O. Flechtheim; *Die KPD in der Weimarer Republik*, Frankf./M. 1969, sid 109, H. Krause; USPD, Frankfurt/M. 1975, sid 303.

karaktäriserat majoritetsståndpunkten inom USPD på följande sätt:

– Den överväldigande majoriteten av det nya partiets medlemmar delade den uppfattning som hystes av delegaterna vid grundningskongressen... det formella återtagandet av det gamla Erfurtprogrammet utgjorde i alla avseenden partiets grund: det gällde att återuppliva det gamla socialdemokratiska partiet och dess gamla kampmetoder, dess traditionella opposition och vägran till klassarbete, men också dess skepticism vad gäller den proletära revolutionen, som visserligen alltid ansågs vara ett önskvärt mål men för tillfället utom räckhåll.²

Det var just mot denna USPDs strävan efter att återuppliva det gamla socialdemokratiska partiet och dess kampmetoder som Rosa Luxemburg och vänstern sköt in sin kritik, som på flera punkter var lika hård som kritiken mot SPD.

”Utgångspunkten för, och det första steget mot bildandet av en ny socialdemokratisk rörelse i Tyskland”, skrev Luxemburg i sin genomgång av USPDs grundningskongress, ”måste vara en grundlig, genomgripande kritik av det förgångna... Från den utgångspunkten måste det sägas att Gothakongressen, åtminstone vad gäller Arbetsgemenskapen, har misslyckats fullständigt.”³

Själv hade Rosa ett par år tidigare i den s k Juniuspamfletten och de artiklar som föregick den, dragit sina slutsatser: det gällde inte att återuppliva det gamla utan att skapa något nytt. För henne existerade det en kontinuitet mellan SPDs politik före och efter den fjärde augusti 1914. Den nya socialdemokratiska organisationen måste byggas upp till en kamporganisation inte en valorganisation. Den socialistiska internationalen måste återuppbyggas, inte till den federativa organisation den tidigare varit, utan till en centraliserad international med långtgående bestämmanderätt över de enskilda sektionerna.⁴

Bakom dessa ståndpunkter hos Rosa Luxemburg låg naturligtvis de tankar hon formulerat under den s k mass-strejkdebatten i början av seklet, och de strategiska lärdomar hon dragit av den första ryska revolutionen 1905. ”Det ryska proletariatet har”, skrev Luxemburg 1906, ”under ett års revolution erhållit den skolning som trettio års parlamentarisk kamp och fackföreningsstrider inte på konstgjord väg kunnat bibringa det tyska proletariatet”.⁵ Vad Rosa funnit var att arbetarmassorna endast blir revolutionärt medvetna i och genom masskamp. Själva mass-strejken, eller generalstrejken, var därför för henne den viktigaste förbindelselänken mellan kampen för dagskraven och det revolutionära maktövertagandet. Partiets roll var, menade Luxemburg, att skola proletariatet genom att i den dagliga kampen försöka utveckla masskampens former, så snart det var möjligt.⁶ Dessa teser gällde också för kampen mot det pågående kriget. Det var en kamp som skulle föras inte i första hand med parlamentariska medel utan med olika former av masskamp, som skulle kulminera i den revolutionära generalstrejken.

I konsekvens med denna uppfattning om SPD-ledningens politik och om behovet av en

² Broue, sid 93.

³ Rosa Luxemburg; ”Rückblick auf die Gothaer Konferenz“, i *Gesammelte Werke* band 4. Berlin 1974 (Hädanefter cit. *GW*:4), sid 271.

⁴ Se bl a ”Die Krise der Sozialdemokratie“, „Entwurf zu den Juniusthesen“, ”Der Wiederaufbau der Internationale“, Keine Überraschung“ m fl arbeten. Alla i *GW*:4.

⁵ R Luxemburg, ”Massenstreik, Partei und Gewerkschaften“, *GW*:2 [På svenska: [Masstrejk, parti och fackföreningar](#)]

⁶ För en utmärkt diskussion om denna problematik hos Rosa Luxemburg, se Norman Geras: *The Legacy of Rosa Luxemburg*, London 1976. kap. III samt Lelio Basso; *Rosa Luxemburgs Dialektik der Revolution*. Frankf./M. 1969

radikal nyorientering, hade vänstern inom SPD långt före USPDs bildande 1917 påbörjat bygget av en organiserad tendens inom det socialdemokratiska partiet. Tillsammans med Frans Mehring och Julian Marshlewski började Rosa Luxemburg redan 1913 ge ut en stencilerad oppositionstidning, ”Sozialdemokratische Korrespondenz”. På kvällen samma dag som SPDs riksdagsfraktion röstade för krigskrediterna samlades flera av vänsterns ledare hemma hos Rosa, i hennes våning i Berlin. Därmed konstituerades en organiserad revolutionär tendens inom den tyska socialdemokratien. Tendensen kallade sig själv för *Internationella Gruppen*, senare Spartakusgruppen och fr o m den 11/11 1918 Spartakusförbundet.

Den Internationella Gruppen verkade som en organiserad tendens, vid sidan av den tendens som kallade sig Arbetsgemenskapen och som hade sitt huvudsakliga säte i riksdagen, inom det socialdemokratiska partiet. Internationella Gruppen strävade medvetet efter att bygga upp sin tendens utifrån arbetsplatserna. Gruppen förblev under hela kriget förhållandevis liten, men dess nationella konferens i mars 1916 visade ändå att tendensen fått fotfäste i flera industriella centra i Tyskland. Spartakisterna, som de allmänt kallades, hade också ett relativt stort stöd inom den socialdemokratiska ungdomsorganisationen. Flera historiker har gjort gällande att Spartakusgruppen under kriget var mycket isolerad från arbetarklassen, och i huvudsak rekryterade medlemmar ur skiktet av intellektuella.⁷ Östtyska historiker har av politiska och ortodoxa skäl försökt hävda motsatsen.⁸ Deras påståenden måste ofta betraktas som starkt överdrivna. Inte desto mindre förefaller det som om tesen om en i huvudsak intellektuell rekrytering är felaktig. Den franske historikern Gilbert Badia drar exempelvis, slutsatsen, efter att ha undersökt det sociala ursprunget hos ett urval av Spartakusgruppens kontaktombud, att dessa ”inte rekryterades inom den intellektuella miljön utan bland arbetare och hantverkare”.⁹ Hantverkargruppen är i Badias undersökning – som, det måste påpekas, bygger på ett mycket litet antal kontaktombud – lika stor som gruppen av arbetare. Det kan kanske tyckas egendomligt, men överensstämmer till fullo med motsvarande undersökningar av det socialdemokratiska partiet i sin helhet.¹⁰ Det finns därför inga skäl att anta att den sociologiska sammansättningen av Spartakusgruppen skiljde sig nämnvärt från den sociologiska sammansättningen av SPD.

Vilken kvantitativ styrka Spartakusgruppen representerade är omöjligt att exakt fastställa. Uppgifterna varierar från knappa tusentalet till en bra bit över 5000 medlemmar.¹¹ Det förefaller troligt att den förra siffran är alldeles för låg.¹² Heinrich Brandler, som själv var medlem i Spartakusgruppen, uppskattade, i en intervju med Isaac Deutscher 1947, antalet medlemmar i Spartakus vid krigets slutskede till högst 3000.¹³ Det är en siffra som inte synes otrolig med tanke på den aktivitet som gruppen utvecklade under kriget. Spartakusbreven, spartakisternas ”tidning”, spreds i en upplaga av 5000 till 10 000 exemplar. Första och enda numret av tidskriften *Die Internationale* spreds i 9 000 exemplar. Antikrigsflygblad distribuerades i mer än 100 000 exemplar.

⁷ Se Flechtheim a.a. sid 129 samt Eberhard Kolb; *Die Arbeiterräte in der deutschen Innenpolitik 1918-1919*, Düsseldorf 1962 (nyutgåva 1978), sid 47

⁸ Se bl a Heinz Wohlge-muth; *Die Entstehung der KPD*, Berlin (O) 1968, sid 82-87, 181 f. Något mer 'blygsam' är dock A. Laschitz/G. Radczun i sin biografi, *Rosa Luxemburg - Ihr wirken in der deutschen Arbeiterbewegung*, Berlin 1971, sid 389 ff

⁹ Gilbert Badia; *Le Spartakisme*, Paris 1967 (Baida: 1967), sid 283

¹⁰ Se Richard Hunt, *German Social Democracy 1918-1933*, New Haven 1964, sid. 129 ff.

¹¹ Se bl a Flechtheim a.a. och Wohlge-muth a.a.

¹² Se Badia: 1967, kap 18

¹³ Här citerad ur *Die Internationale* nr 14/15, März 1979, sid. 216

Vi har redan sagt att Internationella Gruppen utgjorde en organiserad tendens eller fraktion inom det socialdemokratiska partiet. Det bör poängteras att Rosa Luxemburg under kriget aldrig reflekterade över att *organisatoriskt* bryta med SPD. I januari 1917 skrev hon apropå ett dylikt förslag från meningsfränder:

– Flykt förblir flykt, och det är ett förräderi mot de massor som sprattlande förkvävs i Scheidemanns och Legiens strypande snara... Små sekter och sammanslutningar kan man lämna närde inte längre passar, för att bilda nya sekter och sammanslutningar. Det är inget annat än barnslig fantasi, att vilja befria hela massan av proletariatet detta det svåraste och farligaste borgerliga öket genom ett enkelt ”utträde”, för att på det sättet föregå med gott exempel.”¹⁴

När splittringen mellan Arbetsgemenskapen och partiledningen några månader senare inte desto mindre var ett fullbordat faktum, beslöt Spartakusgruppen att fortsätta sin verksamhet inom det nybildade partiet, USPD. Något tal om att bilda en egen organisation var det inte heller nu:

– Den ”Internationella” riktningen förblir vad den varit... Den går in i det nya partiet för att... påskynda dess utveckling framåt, för att utgöra dess förmanande samvete och för att som ett uttryck för hela arbetarrörelsens mest långtgående behov erövra den verkliga ledningen för partiet när de sociala motsättningarna tillspetsas.¹⁵

När revolutionen bröt ut i november 1918 fanns det alltså två socialdemokratiska partier i Tyskland: SPD och USPD. Inom det senare verkade Internationella gruppen, eller *Spartakusgruppen* som den kallade sig sedan 1916, som en organiserad tendens. Som sådan har den i praktiken vittgående möjligheter att föra fram sin självständiga politik. Det viktigaste instrumentet var de ovan nämnda Spartakusbreven. Utanför SPD och USPD verkade ett antal, oftast lokalt förankrade, smågrupper. Den viktigaste av dessa var den s k Bremer-vänstern, vars ledare Johann Knief under kriget hade goda personliga kontakter med Karl Radek. Bremervänstern omfattade några hundratals personer i Bremen där den utgav tidningen ”Arbetarpolitik”.¹⁶ Nationellt sett var dess inflytande mycket ringa.

Utöver de två socialdemokratiska partierna och Spartakusgruppen fanns det emellertid vid revolutionens utbrott ytterligare en mycket viktig organisation inom den tyska arbetarrörelsen: ”De Revolutionära Förtroendemännen” (Revolutionäre Qbleute). Som framgår av namnet var det en organisation som verkade inom fackföreningsrörelsen.

Ledningen för fackföreningsrörelsen anslöt sig vid krigsutbrottet omedelbart till SPDs borgfredspolitik. Den uttalade sig mot strejker och lönerörelser. Krigets omedelbara effekt på arbetarklassen var emellertid försämrade levnadsvillkor. Arbetstiden förlängdes, arbetsintensiteten ökade och matpriserna sköt i höjden. Med frysta löner blev arbetarnas förhållanden odrägliga. Redan första halvåret 1915 utbröt en rad vilda strejker.

I spetsen för oppositionen stod metallarbetarna. Till att börja med gällde aktionerna i första hand det försämrade ekonomiska läget, men allt eftersom kriget fortskred antog de en uttalad politisk karaktär. 1916 organiserade Berlins metallarbetare den första politiska strejken mot kriget. De kommande åren följde flera liknande strejker: i april 1917, i januari 1918. Dessa strejker var gigantiska manifestationer. Bara i Berlin deltog 1917 över 200 000 arbetare och

¹⁴ ”Offene Briefe an Gesinnungsfreunde“, GW:4, sid 235

¹⁵ ”Rückblick auf die Gothaer Konferenz“, ibid. sid 273

¹⁶ W. Tormin, *Zwischen Rätediktatur und sozialer Demokratie*, Düsseldorf 1954, sid 40-41

1918 ca 400 000.

Ur denna kamp växte den organisation av fackliga förtroendemän fram, som skulle komma att spela en mycket stor roll under revolutionen. Organisationens huvudsakliga säte var Berlin, även om kontakter med andra delar av landet långtifrån saknades. De drivande krafterna i organiserandet av oppositionen var den fackliga ledningen för Berlins svarvare, med dess ordförande Richard Müller i spetsen. De Revolutionära Förtroendemännens organisation var uppbyggd med kontakter på nästan samtliga stora och mellanstora metallindustrier i Berlin. De hade regelbundna möten och organiserade samtliga stora strejker som ägde rum mot kriget.

De Revolutionära Förtroendemännen förde också kontinuerliga politiska diskussioner, och åtminstone fr o m 1917 var de eniga om målet för sin politik: upprättandet av en socialistisk republik.¹⁷

De flesta av förtroendemännen tillhörde USPD. Några av dem hade närmare kontakter eller sympatier med Spartakusgruppen. Men på det stora hela intog De Revolutionära Förtroendemännen en självständig hållning. De var kritiska till såväl ledningen för USPD som till Spartakusgruppens politik.

Det står helt klart att ingen revolutionär politik, hur korrekt den än var på pappret, hade någon möjlighet att vinna gehör hos de breda arbetarmassorna, om den inte gick vägen via De Revolutionära Förtroendemännen. Av den revolutionära vänstern var det de och inte Spartakusgruppen som hade de bäst organiserade kontaktytorna och det största inflytandet bland industriarbetarna.

I Berlin var det Förtroendemännen som under lång tid förberett den generalstrejk som bröt ut den 9 november. Förtroendemännen på varje fabrik visste vad som skulle göras när strejken bröt ut. Hur betydelsefull Förtroendemännens organisation var i Berlin, framgår av att det var de som till sitt möte den 2 november inbjöd USPDs partistyrelse och ledningen för Spartakusgruppen, för att gemensamt diskutera revolutionen i Berlin. Karl Liebknecht föreslog vid detta möte att man skulle låta generalstrejken bryta ut den 4 november. De Revolutionära Förtroendemännen ansåg sig emellertid ha för dålig information om läget i andra delar av landet och om de militära truppers hållning i huvudstaden. De föreslog därför den 11 november. Det blev också det datum som fastslogs för revolutionens utbrott i Berlin. Två dagar tidigare var emellertid generalstrejken ett faktum.

Berlin den 9 november

Morgonen den 9 november förflöt som vanligt i huvudstaden. De allmänna kommunikationerna fungerade normalt. Lugnt och stilla tog sig arbetarna till sina jobb. Ett fåtal timmar senare såg Berlin helt annorlunda ut.

Efter frukostrasten sökte sig arbetarna från den ena fabriken efter den andra åter in till stadens centrum. Snart var hela Berlin lamslaget av en generalstrejk, som aldrig proklamerats. De beväpnade arbetarna slog sig samman med soldaterna. Regeringens tänkta motattacker föll ihop som ett korthus. Utan yttre motstånd tågade Berlins arbetare fram genom sin stad. Moabit-fängelset, där de politiska fångarna var inspärrade, stormades och fångarna frigavs. De flesta strategiska ställen ockuperades i enlighet med den plan de Revolutionära

---

¹⁷ D. Schneider/R. Kuda; *Arbeiterräte in der Novemberrevolution*, Frankfurt/M. 1969, sid 21, Om Revolutionära Obleute, se också Richard Müller, *Die Novemberrevolution*, Wien 1925 (faksimilutg. Berlin, u.å.)

Förtroendemännen gjort upp.

På eftermiddagen trängdes massorna på Berlins paradgata – Unter den Linden. De var på väg mot slottet. Vid fyratiden dök Karl Liebknecht upp. Mer än någon annan var han massornas man: ”krigsförrädaren”, symbolen för kampen mot det förhatliga kriget. Liebknecht var också den borne agitatorn. Väl framme vid slottet tog han kejsarens paradbalkong i besittning, och utropade från den en socialistisk republik. Frihetens dag har kommit, sa Liebknecht. Aldrig mer kommer en Hoenzollare att beträda denna plats. . Jag proklamerar den fria tyska republiken, i vilken det inte mer kommer att finnas några förslavade och i vilken varje ärlig arbetare kommer att få en ärlig lön för sitt arbete. Och han uppmanade alla att svära den socialistiska republiken sin trohet genom att lyfta sin knutna näve.¹⁸

Detta var naturligtvis ett genialt drag av massagitatorn Karl Liebknecht. Hundratusentals knutna nävar höjdes under ed till socialismens försvar. Men en socialistisk republik upprättas nu inte genom proklamationer. Den måste tillkämpas, ofta i skoningslös kamp med reaktionens krafter. Föga anade nog Liebknecht vad som väntade hans nyutropade republik de kommande månaderna.

Högersocialisterna hade visserligen förekommit Liebknecht genom att någon timma tidigare från riksdagshuset proklamera enbart den fria tyska republiken. Likväl hade de med händelsernas snabba utveckling denna dag hamnat rejält på efterkälken.

I veckor och dagar hade majoritetssocialisterna suttit i regeringsöverläggningar om hur man skulle förfara med kejsaren, Wilhelm II. Till att börja med hade de socialdemokratiska ministrarna inte ens framhärdat i kravet på kejsarens avgång! Enligt general Groener, som deltog i dessa överläggningar, skulle Ebert och Scheidemann så sent som den sjätte november visserligen ha påpekat att kejsarens avgång var nödvändig, däremot inte kejsardömet avskaffande. De föreslog att någon av Wilhelms yngre söner skulle ta över den kejserliga tronen!

Med händelserna den nionde november var naturligtvis allt detta omöjligt. Regeringen och majoritetssocialisterna var tvungna att handla, för att om möjligt återta initiativet. På förmiddagen denna dag avsatte man helt kort kejsaren. Samtidigt avgick Prins Max von Baden, och Ebert övertog kanslerposten och därmed uppgiften att bilda ny regering. Socialdemokraterna var nu inte sena att handla:

- Med Ebert i spetsen grundade partiledningen helt självständigt ”Berlins Arbetar- och Soldatråd”. Förutom fyra män ur den socialdemokratiska partiledningen bestod rådet av ett tiotal handplockade fackliga förtroendemän.
- I ett extranummer av Vorwärts – SPDs tidning – proklamerade detta ”arbetarråd” en generalstrejk i Berlin.¹⁹ Generalstrejken hade då i realiteten pågått halva dagen.
- Ungefär samtidigt stegade den nyblivne kanslern, Ebert, tillsammans med Scheidemann in i de Oavhängigas partilokaler, och frågade om inte USPD och SPD kunde tänkas bilda regering tillsammans!

Att avvärja eller slå ned revolutionens utbrott i Berlin hade SPD-ledningen totalt misslyckats

¹⁸ Enligt referat i *Vossische Zeitung* 10/11 1918. Citerat ur Karl Liebknecht, *Gesammelte Reden und Schriften* band IX, Berlin 1974, sid 594-595.

¹⁹ *Dokumente und Materialien zur Geschichte der Deutschen Arbeiterbewegung*, Reihe II, Band 2, Berlin (0) 1958, sid 330 (Hädanefter citerad *Dok. u. Mat.* 11/2)

med. Nu gällde det att till varje pris bringa in den under de egna vingarna.

Regeringsförhandlingar

Förhandlingarna mellan de Oavhängiga och SPD pågick hela natten mellan den nionde och tionde. Det stod snart klart att ledningen för USPD var delad i två läger: ett som var berett till en kompromiss, och ett som inte kunde tänka sig ett samregerande utan en fullständig kapitulation från SPDs sida. Till det senare lägret hörde bl a Karl Liebknecht som deltog i förhandlingarna, och som t o m erbjöds en ministerpost i den kommande regeringen.

De Oavhängigas första svar till SPD var att de endast kunde gå in i regeringen om ”all verkställande, lagstiftande och dömande makt uteslutande lades i händerna på av hela den arbetande befolkningen och soldaterna valda förtroendemän” och om de Oavhängigas deltagande i den provisoriska regeringen begränsades till tre dagar och med enda syfte att skapa en regering som kunde sluta fred.²⁰ Tanken var alltså att en verklig arbetarrädsregering efter dessa tre dagar skulle ta över makten.

SPD-ledningen vägrade godta dessa krav. Slutresultatet blev en kompromiss där det likväl var SPD som fick ge efter mest. I de nya villkor som USPD satte upp och som SPD antog hette det att ”det Oavhängiga Socialdemokratiska Partiet är i syfte att befästa de revolutionära socialistiska landvinningarna, berett att inträda i regeringen på följande villkor:

- Regeringen får bara bestå av socialdemokrater, vilka i egenskap av folkkommissarier är likaberättigade.
- Denna inskränkning gäller inte fackministrarna som bara är tekniska hjälpredor till det beslutande kabinettet. Bredvid varje fackminister (som inte är socialdemokrat) ska finnas två socialdemokratiska medlemmar – en från varje parti – med lika rättigheter.
- Den politiska makten ligger i händerna på arbetar- och soldatråden, vilka så snart som möjligt skall sammankallas till en nationell konferens.
- Frågan om en konstituerande församling blir aktuell först efter det att det tillstånd som skapats genom revolutionen har konsoliderats, och bör därför vara förbehållen senare överväganden.²¹

USPDs eftergifter gällde dels tidsperspektivet på det egna deltagandet i regeringen, dels frågan om fackministrar där några gamla departementschefer tilläts sitta kvar. Dock utan beslutanderätt och med två socialdemokrater vid sin sida.

Utifrån denna deklARATION av USPD kom de båda socialdemokratiska partierna överens om att bilda en regering bestående av sex ministrar, tre från varje parti.

Medan dessa förhandlingar pågick i det inre av riksdagshuset samlades soldater från nyvalda soldatråd i riksdagens plenumsal. Många delegationer förde med sig krav på att Karl Liebknecht skulle ingå i regeringen. Det säger en hel del om hur trängda majoritetssocialisterna kände sig denna natt, mellan den nionde och tionde november, när de var beredda att acceptera Liebknechts deltagande i regeringen. Det kan naturligtvis inte, som i vissa östtyska framställningar²², ses som enbart ett manipulativt erbjudande, utan som ett uttryck för de

²⁰ Se Müller a.a. sid. 28

²¹ *Dok. u. Mat.* II/2, sid. 346

²² Se bl a Wohlgenuth, a.a. sid 235 och not nr 90 på sid 743 i Karl Liebknecht *Gesammelter Reden und Schriften* band IX.

styrkeförhållanden som höll på att växa fram.

Hur reagerade då Liebknecht på dessa uppmaningar?

Det första han gjorde var att acceptera ett regeringsinträde på vissa bestämda villkor, som i allt överensstämde med de som USPD-ledningen ställde i första förhandlingsrundan.²³

Efter att SPD-ledningen avvisat dessa villkor diskuterades regeringsinträdet i Spartakusgruppens ledning. Hur det exakta beslutet vid detta sammanträde formulerades vet vi inte. Men det förefaller högst sannolikt att Liebknecht och ledningen för Spartakusgruppen nu avvisade *varje tänkbar form* av regeringssamarbete med SPD.²⁴ Det var åtminstone, som vi ska se, den politiska linje som Spartakisterna drev från och med denna tidpunkt. Det är mot den bakgrunden tänkbart att Liebknechts första villkorliga accepterande av en ministerpost i en SPD-USPD-regering aldrig kommit, om detta *först* diskuterats inom Spartakist-ledningen.

Innan vi redovisar Spartakusledningens olika uttalanden i regeringsfrågan skall vi emellertid skildra vad som tilldrog sig jämsides med regeringsförhandlingarna i Riksdagshuset.

Cirkus Busch

Samtidigt som regeringsförhandlingarna pågick antog de soldater som församlats i riksdagens plenumsal, på förslag av några medlemmar i de Revolutionära Förtroendemännens organisation och USPD, följande uttalande:

- Samtliga arbetare och arbetarkvinnor samlas i morgon söndag kl 10.00 i fabrikerna för att där välja delegater till ett arbetarråd. Kvinnor är valbara och tjänstemän är att betrakta som arbetare.
- Samtliga soldater samlas på liknande sätt i kasernerna, respektive lasaretten för att välja soldatrådsdelegater.
- Varje bataljon eller motsvarande formation får en delegat. Arbetarna får en delegat per tusen arbetare. Företag med mindre än 500 anställda går samman för att välja en delegat till arbetarrådet.
- Klockan 17.00 på eftermiddagen samlas de valda delegaterna till Arbetar- och Soldatrådet, vid Cirkus Busch för att välja en provisorisk regering.²⁵

Uttalandet kan naturligtvis ses som mer eller mindre en kupp från representanter för den vänster som ogillade kompromissandet med SPD. Men uppropet stod inte i någon som helst formell motsättning till den skriftliga överenskommelse som de två partierna kom att anta. Enligt denna skulle ju den politiska makten ligga i händerna på de Arbetar- och Soldatråd som snarast skulle bildas.

SPD-ledningen insåg också att det enda möjliga var att delta i mobiliseringen till valet av arbetar- och soldatrådsdelegater, dvs delta i rådsrörelsen och där kämpa om makten.

Det visade sig snart att SPD fortfarande hade en stark ställning inom Berlins arbetarrörelse. Partiets anslag om enhet med USPD – ja t o m med Liebknecht – fick ett mycket starkt stöd bland arbetarna och soldaterna. Morgonen den 10 november manade SPDs tidning *Worwärts*

²³ Liebknecht; ”Bedingen zum Eintritt in die Regierung“, ibid sid. 593

²⁴ I *Illustrierte Geschichte der deutschen Rev.* heter det också ”efter beslut i Spartakusförbundets ledning avvisade Liebknecht ett inträde i en regering i vilken det satt högersocialister”. sid, 211

²⁵ Citerat ur Müller, a.a. sid. 33

till enighet inom arbetarleden. Under rubriken "Ingen kamp mellan bröder" skrev man bl a:

– Från nästan alla städer, från alla delstater, från hela förbundsstaten får vi höra, att det gamla partiet och det Oavhängiga på revolutionens dag åter har funnit varandra och enat sig till det gamla, samlade partiet.

– Ska Berlin vara efter i utvecklingen?

– Förenandet måste genomföras också här! Det måste ske! Det gäller arbetarklassens väl och framtid!

– Det gamla socialdemokratiska partiet eftersträvar ett enande av alla krafter, också med egna offer.

– Det socialdemokratiska partiet är i denna sin strävan inte ute efter några som helst egenlystiga fördelar. Det genomsyras bara av tanken, att räddningen ur den avgrund den sårade imperialismen störtat oss i, enbart kan vinnas av en enhällig och samlad arbetarrörelse.

– Brodershanden ligger öppen – slå till!²⁶

Vilket svar gav då Spartakusledningen majoritetssocialisterna? Att de skulle förorda en sammanslagning av de båda socialdemokratiska partierna var naturligtvis otänkbart. Men vad som är av intresse är att granska deras inställning i regeringsfrågan. Genom att studera de upprop som Spartakusgruppen gjorde dessa novemberdagar kan vi se hur de mycket snabbt kommer att inta en sekteristisk hållning gentemot socialdemokratin.

Det är viktigt att hålla i minnet att arbetarrådstanken var ny, eller åtminstone nyväckt, inom den europeiska arbetarrörelsen och att det inte var självklart att ur denna härleda en ny statsform i vilken hela regeringsmakten utgick från arbetarråden. Det tog i själva verket *förvånansvärt* lång tid innan idén om den bolsjevikiska statsformen slog igenom inom den revolutionära vänstern. De som snabbast anammade denna tanke i Tyskland var de tidigare nämnda vänsterradikalerna i Bremen. Vad gäller Internationella Gruppen (Spartakus) har den allra senaste forskningen stött den uppfattning som Walter Tormin hävdade för 25 år sedan: nämligen att det inte var förrän sommaren 1918 som en ren rådsrepublik framstod som det författningpolitiska målet för spartakisternas politik.²⁷ Man propagerade visserligen redan dessförinnan för bildandet av arbetarråd, men man såg det mera som en kampmetod utan en *direkt* koppling till den framtida statsformen. I ett flygblad som är tillkommet i månadsskiftet februari/mars 1918 uppmanar Spartakusledningen således till bildandet av arbetarråd samtidigt som man kräver att "samtliga parlamentariska institutioner omedelbart bör upplösas", men inte för att ersättas med en rådsrepublik utan av en "konstituerande församling som utsetts med den fria valrätten som grund."²⁸

Nu skulle man visserligen mot det 'beviset' kunna hävda att det inte nödvändigtvis behöver råda någon motsättning mellan att å ena sidan kräva omedelbart val till en konstituerande församling, och å andra sidan medvetet kämpa för att en rådsrepublik skall institutionaliseras. Till den tesen skall vi återkomma längre fram. Poängen här är emellertid, att för spartakisterna tycks inte några sådana taktiska överväganden ägt rum. När väl rådsrepubliken som den framtida statsformen till fullo anammats, fanns det varken i deras propaganda eller agitation

²⁶ ibid. sid. 34-35

²⁷ Se Volker Arnold: *Rätetheorien in der Novemberrevolution*, Hannover 1978, sid 36., W. Tormin, a.a. sid. 35, 48 ff, E. Kolb a.a. sid. 46 f.

²⁸ Cit. Kolb sid. 47

utrymme för någon övergångslösning. I de upprop Spartakusgruppen sprider under hösten 1918 lyder parollen ”all makt åt de tyska arbetar- och soldatråden!”²⁹

De närmaste målen för vår kamp, skriver man i ett flygblad som delas ut i Berlin den 8 november, alltså dagen före generalstrejkens utbrott, måste vara:

- Val av delegater till arbetar- och soldatråd i alla fabriker och trupperheter.
- Ett omedelbart upptagande av förbindelser med övriga tyska arbetar- och soldatråd.
- Att regeringsmakten övertages av ombud utsedda av Arbetar- och soldatråden.³⁰

Ungefär samma formulering i regeringsfrågan återfinns i det fjortonpunktersprogram som Spartakusgruppen publicerar dagen efter i första numret av sin nya tidning, *Die Rote Fahne*.³¹

Dessa formuleringar är emellertid ännu allmänna. Vad de exakt innebar i den konkreta situationen tycks man inte ha diskuterat förrän under revolutionens första dag i Berlin, alltså den 9 november. Dagen efter sammanfattas i ett nytt upprop, som publiceras i *Die Rote Fahne*, revolutionens omedelbara uppgifter. Punkt sex handlar om regeringsfrågan:

- Riksdagen och alla parlament liksom den nuvarande riksregeringen måste undanröjas. Till dess ett riksomfattande Arbetar- och Soldatråd bildats övertar Berlins Arbetar- och Soldatråd regeringsmakten.

I detta upprop tar man också klart ställning till frågan om ett regeringssamarbete med SPD-ledningen:

- Det får inte längre sitta någon 'Scheidemann' i regeringen. Ingen socialist får träda in i regeringen så länge en regeringssocialist ännu sitter i den. Det finns ingen gemenskap med de som i fyra år förrått oss.³²

I dessa två punkter sammanfattas spartakisternas linje i regeringsfrågan de första revolutionsdagarna i Berlin: En arbetarrådsregering utan företrädare för SPD!

Det är visserligen klart att revolutionärernas inflytande växte språngartat under de timmar som förflöt från generalstrejkens utbrott i Berlin vid tiotiden på förmiddagen den nionde november, tills dess att överenskommelsen om den nya regeringen undertecknades ca femton timmar senare.

Lika klart förefaller det emellertid vara, att spartakisterna i detta ögonblick överskattade massornas revolutionära medvetande i samma mån som de underskattade SPDs politiska och ideologiska inflytande bland massorna.

Vi måste nämligen konstatera att Spartakusgruppens politik led av en uppenbar motsägelse: å ena sidan agiterade de för att regeringsmakten skulle utgå från ett av ”hela den arbetande befolkningen” valt arbetarråd i Berlin; å andra sidan hävdade de att något regeringssamarbete med SPD inte kunde komma i fråga. Dessa två tankegångar kunde ju bara förenas på ett meningsfullt sätt om man utgick från att det största socialdemokratiska partiet – SPD – helt skulle suddas ut vid valen till Berlins Arbetar- och Soldatråd, något som inte ens den dåvarande ledningen för Spartakusgruppen kunde tro.

²⁹ Se exempelvis ”Aufruf der Spartakusgruppe vom Okt. 1918”, *Dok. u. Mat.* II/2 sid. 244-245

³⁰ *ibid.* sid. 324

³¹ *ibid.* sid. 328-329

³² *Die Rote Fahne* nr 2, i *ibid.* sid. 341-342

Hur de verkliga styrkeförhållandena såg ut visade sig söndagen den tionde. Valen av arbetar- och soldatrådsdelegater gick nämligen i ”regeringssocialisternas” favör. ”Till och med där, där de De Revolutionära Förtroendemännen sedan år tillbaka hade haft arbetarnas mest fulla förtroende blev de nu utan framgångar”, skrev senare Richard Müller, en av Förtroendemännens ledare. Socialdemokrater som tidigare fått stryk av arbetarna valdes nu som delegater till Berlins arbetarråd.³³

När delegaterna klockan fem på eftermiddagen samlades i Cirkus Busch stod det klart att SPD hade majoritet både bland arbetarna och soldaterna, och att de skulle få stöd för den paritetiskt (med representanter för de olika riktningarna) sammansatta regeringen. Spartakusgruppens linje i regeringsfrågan var dock oförändrad. I ett flygblad som distribuerades till delegaterna vid ingången till Cirkus Busch hette det:

- Vi socialister ur Spartakusriktningen... ger för dagens val av en provisorisk regering följande lösning:
- Ingen röst får läggas på någon regeringssocialist (dvs SPD:are, min anm) De har förrått revolutionen i fyra år och de kommer att göra det i fortsättningen också.
- Ingen röst får heller läggas på en socialist, som är beredd att gå in i en regering tillsammans med de borgerliga eller regeringssocialisterna.³⁴

Istället för att uppmana arbetarmajoritetens partier att ta makten och genomföra revolutionens viktigaste krav, drev man alltså ett i det rådande läget orealiserbart krav på en regering bestående enbart av yttersta vänstern! Det är föga troligt att man själva trodde att detta krav skulle vinna majoritet. Däremot trodde man sig kunna spela ut den blivande regeringen med hjälp av Arbetar- och Soldatrådet. För Spartakusgruppen och De Revolutionära Förtroendemännen var nämligen Arbetar- och Soldatrådet en – åtminstone potentiell – motvikt till regeringen. I syfte att utveckla en verklig dubbelmaktssituation föreslog de att Arbetar- och Soldatrådet skulle välja en styrelse bestående enbart av delegater tillhörande De Revolutionära Förtroendemännen. Vad som hände vid mötet i Cirkus Busch när Emil Barth – en av Förtroendemännens ledande medlemmar – presenterade detta namnförslag låter sig knappast beskrivas, skriver Richard Müller som själv var närvarande:

- Soldaterna skrek vilt kors och tvärs: Enighet! Paritet! Paritet!
- Richard Müller och Karl Liebknecht gjorde ett försök att tala mot ett paritetsutskott. Båda blev nedtystade. Upphetsningen stegrades till raseri. Soldaterna störtade in i manegen och fram till ordförandetribunen. De hotade med att själva föra revolutionen vidare, utan arbetarna och utan partierna, och upprätta en militärregering.
- Tumultet var så omfattande att det nästan var omöjligt att föra förhandlingarna vidare.³⁵

SPD som via Ebert och Buchel föreslagit ett paritetsutskott (alltså med lika representation av USPD: are och SPD:are) var beredda att nöja sig med två av de tolv platserna som skulle tillkomma Arbetarråds-delegaterna (valet skulle alltså gå till så att arbetarna utsåg sina delegater till styrelsen och soldaterna sina). När soldaterna fick reda på detta ökade tumultet ytterligare. Det återstod då inget annat för de Revolutionära Förtroendemännen än att foga sig i de senares önsknings: Berlins Arbetar- och Soldatråd valde en styrelse – Vollzugsrat

³³ Müller, a.a. sid

³⁴ *Dok. u. Mat.* II/2 sid. 347

³⁵ Müller, a.a. sid. 38-40, se också Broué, a.a. sid. 127-128

(Verkställande Utskott) – bestående av 12 arbetare (6 från USPD och 6 från SPD) och 12 soldater, av vilka de flesta tillhörde eller sympatiserade med SPD. Karl Liebknecht som var föreslagen som representant för USPD – liksom den icke närvarande Rosa Luxemburg – vägrade kandidera med motivering att valet var odemokratiskt då soldaterna lagt sig i vilka representanter arbetarna skulle välja. Därmed föll också Rosa Luxemburgs kandidatur.³⁶

I förhållande till Förtroendemännens, USPDs och Spartakus stöd bland samtliga delegater var det emellertid de och inte SPD som blev överrepresenterade i Verkställande Utskottet.

Efter styrelsevalet valde, eller godkände, Arbetar- och Soldatrådet också den paritetiskt sammansatta provisoriska regeringen. I denna ingick från USPD, Dittmann, Haase och Barth, från SPD, Ebert, Scheidemann och Landsberg. Denna regering som var uttalat provisorisk fick på så sätt sitt mandat att regera från Berlins Arbetar- och Soldatråd. Därav också den nya regeringens namn: Die Volksbeauftragte, Folkets Ombud.

Mötet i Cirkus Busch avslutades med antagandet av en resolution som slog fast att ”Arbetarråden och Soldatråden nu är bärare av den politiska makten, och att bildandet av Arbetar- och Soldatråd kommer att påskyndas i alla garnisoner och fabriker där de inte redan existerar. På landet kommer i samma syfte bonderåd att bildas”.³⁷

Den provisoriska regeringens uppgifter var vidare, enligt resolutionen, att söka omedelbar fred samt se till att de kapitalistiska produktionsmedlen snabbt och konsekvent förstatlighades.

Två dagar i Berlin

Den andra revolutionsdagen i Berlin var till ända. Kejsardömet var avskaffat. Det hade efterträtts av en ”socialistisk republik”. Republikens provisoriska regering var utsedd av huvudstadens Arbetar- och Soldatråd, i väntan på en nationell rådkongress.

I jämförelse med vad den ryska revolutionen ett år tidigare åstadkommit under sina första dagar var detta sju milakliv. Till skillnad från i Ryssland var borgarna, med undantag av ett fåtal fackministrar, utslängda ur regeringen. Till skillnad från den första ryska provisoriska regeringen utgick i Tyskland regeringsmakten också formellt från Arbetar- och Soldatrådet.

Det är uppenbart att ledningen för det socialdemokratiska partiet, SPD, inte gått med på dessa åtgärder av egen fri vilja. De hade tvingats till det av omständigheternas utveckling. Den utveckling de från början hade tänkt sig kan sammanfattas i orden 'borgerligt demokratisk republik' och 'koalitionsregering med borgarna'; ja från allra första början till och med bevarandet av monarkin.

Det är också uppenbart att de bara såg de eftergifter de nu tvingats till som tillfälliga. SPD-ledningens mål var att länka revolutionen in i partiets egna banor. Det kunde den emellertid inte göra utan att själv beträda revolutionens mark, rådsrörelsen.

Vi har redan sagt att Spartakusledningen, enligt vår mening, överskattade revolutionärernas inflytande bland den arbetande befolkningen. De verkliga styrkeförhållandena innebar att SPD fortfarande var arbetarklassens majoritetsparti, även om det under revolutionens inledande fas var på väg att snabbt tappa mark.

Det är emellertid också nödvändigt att kritisera Spartakusledningens och därmed också de

³⁶ Broué, a.a. sid. 159. Av ett brev till Paul Eckert, daterat den 15 nov. förefaller det som om Liebknecht också skulle avböjt er senare möjlighet att inträde i Vollzugsrat. Se Liebknecht, *Ges. Red. und Schriften IX*, sid 598

³⁷ *Dok. u. Mat. II/2* sid. 348

Revolutionära Förtroendemännens linje i regeringsfrågan. Denna linje var ingenting annat än ett mycket stelbent försök att överföra bolsjevikernas politik från den ryska revolutionen. Hade inte Lenin i sina Aprilteser slagit fast 'Inget stöd åt den provisoriska regeringen', 'All makt åt sovjeterna'? Ägde inte rådsrörelsen universell giltighet? Och måste den inte drivas fram i ständig och orubblig motsättning till varje konstituerande församling?

Vi har redan pekat på en del viktiga skillnader mellan Oktoberrevolutionen och Novemberrevolutionen. Tysklands provisoriska regering måste till skillnad från den första provisoriska regering i Ryssland betecknas som en arbetarregering. Enbart ur detta konstaterande borde ett annorlunda taktiskt förhållningssätt till regeringen följa.

Men även om vi för ett ögonblick bortser från detta faktum, är det lärorikt att jämföra den *faktiska* linje Lenin drev i april 1917 med Spartakusgruppens politik de första revolutionsdagarna i november 1918. Visst reste Lenin parollen 'all makt åt sovjeterna'. Men innebar det att han var för sovjeternas *omedelbara* maktövertagande? Nej! Lenin förklarade i den ena texten efter den andra, att vad saken gällde var *att inom rådsrörelsen* tålmodigt och systematiskt *förklara* bolsjevikernas syn.

Lenin visste nämligen mycket väl att bolsjevikerna var i minoritet inom arbetarrörelsen och sovjeterna. Vi måste erkänna det faktum, skrev han i aprilteserna, att i de flesta arbetarsovjeter är vårt parti i minoritet, till och med en liten minoritet. Därav följer, fortsatte han, att ”så länge vi befinner oss i en minoritetssituation fortsätter vi med att kritisera och blottlägga alla fel, samtidigt som vi predikar nödvändigheten av att hela statsmakten överförs till de Arbetardeputerades Sovjet. ...vår uppgift är att presentera en tålmodig, systematisk och ihärdig *förklaring* till (mensjevikernas) fel och taktik, en förklaring som tar speciella hänsyn till massornas praktiska behov”.³⁸

I en annan text, om dubbelmakten, slog han fast att den nuvarande situationen kunde härledas ur ”proletariatets och böndernas *otillräckliga klassmedvetande*”. ”Utifrån detta”, fortsatte han, ”borde det stå klart varför också våra kamrater gör så många misstag när de 'endast' ställer frågan: Ska den provisoriska regeringen omedelbart störtas? Mitt svar är: 1) den ska störtas, därför att det är en oligarkisk, borgerlig regering, och inte en folkets regering... 2) den kan inte störtas just nu, därför att den sitter vid makten genom en direkt och indirekt, formell och verklig överenskommelse med de Arbetardeputerades Sovjet... För att bli en makt måste de klassmedvetna arbetarna vinna över majoriteten på sin sida”.³⁹

Utifrån denna analys av styrkeförhållandena satte Lenin vid denna tidpunkt inte upp något motsatsförhållande mellan parollen om all makt åt sovjeterna och inkallandet av en konstituerande församling. Jag attackerade den provisoriska regeringen, skriver han i Aprilteserna, för att den inte utsett ett tidigt datum, eller något datum alls, för den konstituerande församlingens sammankallande.⁴⁰ I sin text om de politiska partierna i Ryssland och proletariatets uppgifter ställer han frågan: ”Bör en konstituerande församling sammankallas?” På den frågan, skriver Lenin, svarar *mensjevikerna* på följande sätt:

– Ja, och så snart som möjligt. Ett datum måste bestämmas. Det har vi redan sagt två hundra gånger vid Kontaktkommissionens möte, och det kommer vi att säga i morgon också, för den sista och tvåhundra-första gången.

³⁸ Lenin, *Collected Works*, band 24, sid. 22, 35

³⁹ *ibid.* sid. 39-40

⁴⁰ *ibid.* sid. 25

Bolsjevikernas svar lyder, fortsätter Lenin:

– Ja, och så snart som möjligt. Men det finns bara ett sätt att försäkra sig om att den blir sammankallad och får framgång, och det är genom att öka antalet Sovjeter och deras styrka och genom att organisera och *beväpna* arbetarmassorna.⁴¹

Det är tydligt att Lenin intog en betydligt försiktigare linje i regeringsfrågan och parlamentsfrågan, än vad ledningen för Spartakusgruppen gjorde den nionde och tionde november. Lenin var väl medveten om att två statsmakter i längden inte kunde existera bredvid varandra. Antingen måste statsmakten grundas helt på sovjeterna eller helt på en borgerligt demokratisk konstituerande församling. Men han var realistisk nog att inse att det krävdes tid och taktik för att nå fram till revolutionens mål: en sovjetrepublik. I hans taktik ingick en konstituerande församling, stödd på sovjeterna.

För Spartakusgruppen existerade, förefaller det mig, under revolutionens första dagar varken tid eller taktik. För dem gällde som omedelbart krav: allt eller intet. De glömde Lenins visdomsord att en rådsstat ”inte *kan* introduceras... omedelbart, för det kräver att en *majoritet* av delegaterna i alla (eller nästan alla) arbetarråd klart inser alla de misstag och all den skada som Socialrevolutionärernas och Socialdemokraternas politik och taktik medför”.⁴²

Sammanfattningsvis: Lenin visste att bolsjevikerna var i minoritet. Han ställde frågan *hur* arbetarnas klassmedvetande skulle utvecklas, och han svarade att det endast var möjligt genom en kombination av ett envetet, tålmodigt förklarande av nödvändigheten av att göra Sovjetsystemet allena rådande och förankrandet av konkreta klasskrav som utgick från ”massornas praktiska behov”.

Överfört till den tyska situationen borde detta inneburi att istället för att som nu var fallet säga ett ensidigt nej till varje form av socialdemokratisk regering, borde Spartakusgruppen, utgående från rådande styrkeförhållanden så som de avspeglade sig i valet till Berlins Arbetar- och Soldatråd, ha krävt av socialdemokratin att de tog ansvar för regeringen och *förverkligade de konkreta krav som Arbetarrådet* hade slagit fast. Taktiken borde alltså varit att säga ja till en socialdemokratisk regering men binda upp den till den rådsrörelse SPD tvingats in i, binda upp regeringen till de revolutionära krav som massorna av allt att döma var beredda att kämpa för.

Med denna utgångspunkt måste det betecknas som enbart en taktisk, och helt öppen fråga, om man också själva skulle acceptera regeringsposter. Måhända hade det varit riktigt att låta Liebknecht – eller Rosa Luxemburg – gå in i en koalitionsregering med SPD. Inte för att jamsa med i Socialdemokraternas tilltänkta spel, utan för att även utifrån regeringsposten kunna driva rådsrörelsens krav, och inför massorna obönhörligt avslöja varje försök till schackrande från SPDs sida. De USPD-medlemmar som nu kom att ingå i regeringen visade sig vara långt ifrån vuxna den uppgiften.

Luxemburgs position

Vid sidan av Karl Liebknecht var det Hermann Duncker och Ernst Meyer som var huvudansvariga för Spartakusgruppens politik de två dagar som här diskuterats.

Först på kvällen den 10 november anlände Rosa Luxemburg till Berlin. Rosa hade tillbringat de flesta krigsåren i fängelse. Vid revolutionens utbrott satt hon fängslad i Breslau. Hon

⁴¹ *ibid.* sid. 99

⁴² “Letter on tactics”, *ibid.* sid. 52 [På svenska: [Brev om taktiken](#)]

frigavs på kvällen den åttonde, men då alla tåg till Berlin var inställda kunde hon inte komma fram till huvudstaden förrän två dygn senare.

Det är lönlöst att spekulera i huruvida Spartakusgruppen skulle fört en annan politik under revolutionens två första dagar om dess ledande politiker varit närvarande i Berlin. Klart är emellertid att Rosa hade en mera realistisk bedömning av styrkeförhållandena både inom arbetarrörelsen och gentemot borgarklassen. I likhet med USPD hade Spartakusgruppen ockuperat lokalerna och tryckeriet tillhörande en borgerlig dagstidning. Detta för att kunna ge ut en egen tidning. Enligt Paul Frölich var Rosa Luxemburg motståndare till denna aktion: ”inte därför att hon respekterade den gamla regeringens lagar eller de storkapitalistiska intressena bakom Lokale Anzeiger (den ockuperade tidningen), utan därför att hon insåg att Spartakusgruppen fortfarande inte var tillräckligt stark för att behålla de tillkämpade positionerna”.⁴³ Dagen efter Luxemburgs ankomst till Berlin blev också helt riktigt Die Rote Fahnes redaktion utslängd ur Lokale Anzeigers lokaler. Det skulle dröja en vecka innan Die Rote Fahne åter kunde utkomma. Då under ledning av Rosa Luxemburg. I sin första artikel skrev hon:

– Revolutionen har börjat. Det gäller emellertid inte att jubla över det fullbordade, inte att triumfera över att fienden är nedslagen. Vad vi behöver är inte jubel över det fullbordade, inte triumferande utrop över den slagna fienden, utan sträng självkritik... för att föra det påbörjade verket vidare. Ty det som fullbordats är ringa, och fienden är *inte* slagen.

– Allt är i sin ordning. En reaktionär stat i den civiliserade världen förvandlas inte inom loppet av 24 timmar till en revolutionär folkstat. Soldater, som igår var reaktionens hantlangare och mördade revolutionära arbetare i Finland, Ryssland, Ukraina och Baltikum, som lät detta ske helt lugnt, förvandlas inte på 24 timmar till målmedvetna bärare av socialismen.

– Bilden av den tyska revolutionen motsvarar de tyska förhållandenas inre mognad. Scheidemann-Ebert är den regering som svarar mot den tyska revolutionen i dess nuvarande stadium.⁴⁴

Rosa Luxemburgs analys av styrkeförhållandena svarar således bättre mot verkligheten än den analys som Liebknecht, Duncker och Meyer tycks ha gjort vid revolutionens inledning. Drog hon då några andra taktiska slutsatser?

På en punkt gjorde hon det säkerligen inte: vad gällde deltagande i en koalitionsregering med SPD. I sin första artikel attackerade hon, om än bara indirekt, USPD för dess regeringssamarbete med SPD.

Däremot ansåg Luxemburg, som framgår av citaten ovan, att denna regering motsvarade de rådande styrkeförhållandena i Tyskland. Någon *annan* regering ansåg hon inte var möjlig vid denna tidpunkt. Hon reser därför heller inte någon alternativ regeringsparoll. Hon konstaterar tvärtom att ”den högsta regeringsmakten har övergått i händerna på företrädare för arbetarna och soldaterna”, vilket innebär ett erkännande av den sittande regeringen som en arbetarregering, om än icke revolutionär.

Hon slår fast att revolutionens mål är ”att hela makten läggs i händerna på den arbetande massan, i händerna på arbetar- och soldatråden”. Ur detta mål härleder hon sedan revolutionens omedelbara uppgifter, uppgifter som hon kräver att den provisoriska regeringen, som ju talar i arbetarnas namn, skall genomföra! Varje steg, varje handling av regeringen, skriver hon, borde likt en kompass peka i denna riktning:

⁴³ Paul Frölich, *Rosa Luxemburg*, London 1972, sid. 43

⁴⁴ Luxemburg, *GW*:4 sid. 397, 399. Denna artikel bar också rubriken ”Början”. [På svenska: [Början](#)]

- Utbyggnad och nyval av de lokala arbetar- och soldatråden, så att det första kaotiska och impulsiva handlandet vid deras uppkomst kan ersättas av en medveten process där de själva förstår revolutionens mål, uppgifter och metoder.
- Snabbast möjliga inkallande av arbetarnas och soldaternas riksparlament, för att konstituera alla Tysklands proletärer till en klass, till en kompakt politisk makt.
- En ofördröjlig organisering, inte av 'bönder', utan av landsbygdens proletariat och småbönder, vilka som klass hitintills stått utanför revolutionen.
- Bildandet av ett proletärt rött Garde för att ständigt skydda revolutionen.
- Omedelbar konfiskering av kungahusets och storgodsägarnas förmögenheter och besittningar.
- Det omedelbara inkallandet av en arbetarnas världskongress till Tyskland.⁴⁵

Det förefaller uppenbart att Rosa Luxemburgs politiska linje var mer lik den Lenin drivit i Ryssland, än den som hennes partikamrater drivit i Berlin en dryg vecka innan hennes artiklar började publiceras i Die Rote Fahne.

I Luxemburgs teoretiska och politiska utveckling innebar otvivelaktigt dessa artiklar ett nytt stadium. Alltsedan revisionistdebatten hade hon sökt efter förbindelselänkar mellan den dagliga, rutinmässiga kampen för begränsade krav och kampen för socialismens förverkligande. Hon hade funnit en lösning i den politiska innebörd hon gav begreppet massstrejk. Men det var fortfarande i förhållande till revolutionens myller av konkretion ett abstrakt begrepp, en abstrakt lösning. I dessa Novemberrevolutionens första veckor sökte hon, och fann, en konkret tillämpning, en konkret taktik, av de strategiska riktlinjer hon tidigare dragit upp.

Det är ett av de bästa bevisen på Rosa Luxemburgs storhet att hon i detta avseende stod huvudet högre än de flesta andra revolutionärer i Tyskland. Detta erkännande innebär inte att vi är okritiska till den politiska linje Luxemburg förfäktade under novemberrevolutionen. Tvärtom menar vi, att hon aldrig nådde riktigt fram till en tillräckligt djup förståelse – åtminstone inte i det skrivna ordet – av den västeuropeiska revolutionära processen, och att hon därmed också missade lite på målet i de taktiska förslagen.

Den tyska Novemberrevolutionen hade två intensiva månader framför sig när arbetarna och soldaterna lämnade Cirkus Busch söndagskvällen den 10 november 1918. Det var månader som på flera plan skulle ge upphov till en fortsatt och fördjupad radikaliserings bland arbetarmassorna, liksom möjligheter för reaktionen att återskapa en del av de förlorade krafterna. I detta kraftfält växte visserligen den yttersta vänsterns styrkor, men dessa förblev en avgränsad minoritet. Som sådan kom den till slut att spela reaktionens krafter i händerna. Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Leo Jogisches och många andra fick omedelbart plikta med sina liv.

Den revolutionära vänsterns krafter var små. Det är sant. Och det kommer de alltid att vara i de västeuropeiska revolutionernas inledande skeden. Men kanske hade en annan politik, en annan taktik från dessa revolutionärens sida, kunnat vända utvecklingen till ett segerrikt slut? Hade det kanske räckt om Rosa Luxemburg vunnit gehör och förståelse för sina idéer, för sina analyser och politiska riktlinjer? För faktum är, att hon - revolutionens främsta geni - förblev i minoritet inte bara inom arbetarrörelsen i sin helhet, utan också inom de egna leden. Man läste

---

⁴⁵ ibid. sid. 398-399

vad hon skrev, och nickade instämmande. Man lyssnade på hennes tal, och applåderade begejstrat. Ändå förefaller det som enbart ett fåtal förstod vad hon egentligen sade. Som om det till och med bland hennes allra närmaste, bland de som kämpat tillsammans med henne i årtal, fanns de som inte förstod.

Det är givetvis lönlöst, ja till och med löjligt, att spekulera i chanserna och möjligheterna till en segerrik revolution. Historien låter sig aldrig rekonstrueras. Däremot är det långt ifrån löjligt, utan tvärtom nödvändigt, att försöka analysera de misstag som vänstern begick. Detta är emellertid bara möjligt genom en samtidig analys av den revolutionära processen i sin helhet och den politiska linje som vänstern drev. Det gäller att analysera rådsrörelsens utbredning och politiska nivå, att förstå grunderna till reformismens grepp över arbetarmassorna och ställa denna kunskap mot de försök vänstern gjorde att bryta igenom denna bepansrade mur.

Det är en gigantisk uppgift. Vår ambition är inte att lösa den. Enbart att försöka hitta vissa ledtrådar.

Gert-Inge Johnsson